

SUMMARY

Kozlenko Volodymyr. Establishment of project competence future specialist in conditions update of society's information culture.

The article reveals the theoretical principles of project activity and the project method and the peculiarities of their application in the process of training specialists in a higher education institution.

To solve the set goal, the following research methods were used: theoretical: analysis of pedagogical literature, normative documents, materials of periodicals on the research topic; structural-logical analysis and systematization; comparison of different views on the problem; generalization.

We assumed that project activity is an integrative system focused on the consistent step-by-step solution of professional tasks and the achievement of projected products.

The effectiveness of the implementation of this system will be achieved on the basis of professional activity support of the project activity with information resources and technologies.

The article is devoted to the justification of this integration system. The trends in the introduction of information technologies into modern society are analyzed and their importance for the formation of project competence of future specialists is emphasized.

It became clear that today it is not enough to learn and accumulate information on your own. For free orientation in a large information flow, the use of information resources in solving project tasks, the future specialist needs to have a different, higher level of information training. It was established that the project competence of a specialist in the conditions of informatization of society indicates the level of mastery and use of information in the development and implementation of a specific project and includes: knowledge and application of optimal methods of searching and storing information in modern information flows; mastering the skills of working with various types of computer information; the ability to present and broadcast information, including on the Internet; mastering the skills of using computer and Internet technologies in a specific project, taking into account its specifics.

Key words: future specialist, project competence, information culture, information technologies.

УДК 377:005.342-053.6:159.955.1]37.04

Валерій Орлов

Інститут професійної освіти НАПН України

ORCID ID 0000-0002-1843-390X

DOI 10.24139/2312-5993/2023.07/084-098

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

У статті загаломізовано необхідність кардинальних змін і запровадження новітніх методологічних підходів до вирішення проблем підготовки майбутніх фахівців до підприємницької діяльності у закладах освіти. Аргументовано доведено, що в умовах сьогодення класична освітня парадигма, яка має відтворювальний характер і зорієнтована, переважно, на репродуктивне знання, практично вичерпала себе й не задовольняє запити сучасного суспільства. Така парадигма підготовки майбутніх фахівців

сформувалася в Україні на основі твердження, що підприємництво – це господарська діяльність, що виконується задля досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Однак світовий і вітчизняний досвід свідчить про невідповідність наведеного розуміння підприємництва реаліям нинішнього етапу цивілізаційного поступу.

Ключові слова: професійна підготовка, підприємництво, освітня парадигма, підготовка до підприємницької діяльності, конкурентоспроможність, підприємницькі якості, підприємливість.

Постановка проблеми. Підприємницька діяльність на сучасному етапі розвитку суспільства є провідною рушійною силою економічного розвитку українського суспільства, а підприємництво – важливою детермінантою зміцнення конкурентоспроможності національної економіки. В усьому світі поступово утверджуються нові моделі економіки, способи господарської діяльності, а разом із цим і підходи до підготовки майбутніх підприємців у закладах освіти. У цьому зв'язку викристалізовується об'єктивна потреба перегляду та оновлення освітньої парадигми підготовки молоді до самозайнятості й успішного здійснення бізнес-діяльності відповідно до цивілізаційних обставин. Проблема полягає в тому, щоб головною метою підприємницької освіти і консультування стало не повідомлення знань про підприємництво, а розвиток підприємливості у кожного майбутнього фахівця, активізація й удосконалення таких якостей, що забезпечать становлення молодіжного підприємництва як потужного джерела відновлення й трансформації економіки України у повоєнний час.

Аналіз актуальних досліджень. У сучасному науково-освітньому просторі напрацьовано значний арсенал розвідок, тематично пов'язаних з підготовкою здобувачів різних рівнів освіти до самозайнятості й успішного ведення власної справи з урахуванням цивілізаційних викликів та соціально-економічних обставин. Зокрема, донині актуальними є економічні теорії, обґрунтовані З. Варналієм, А. Карсрудом, Р. Кійосакі, В. Мадзігоном, О. Падалкою, О. Романовським та ін. Науково значимими вважаємо розвідки К. Бужимської, Д. Закатнова, Л. Єршової, Т. Лазанської, С. Прищепи та ін. щодо еволюції підприємництва як різновиду господарювання та основних його концепцій («ризик» Р. Кантільйона, І. Тюнена, Ф. Найта; «факторів виробництва» Ж.-Б. Сея, А. Маршала, «інноваційної природи підприємництва» Б. Кларка, Й. Шумпетера, «внутрішнього підприємництва» Г. Пинчота й І. Пинчот, «інноваційного менеджменту» П. Друкера, Б. Карлоффа, Б. Санта, «співвідношення менеджерського та

підприємницького підходів до управління» Дж. Гелбрайта, Г. Х. Стівенсона, «класичного аналізу конкуренції» М. Потера, «культурно-соціологічної концепції» В. Зомбарта, М. Вебера). У численних наукових публікаціях Л. Базиль, М. Базунової, О. Земка, Л. Карамушки, С. Кові, О. Креденцер, С. Максименка, Г. Матукової, А. Молдована, Ю. Пачковського, Н. Побірченко, Р. Пріми, М. Ткаченка, Р. Хізрича й ін. визначено актуальні механізми успішного здійснення підприємницької діяльності й утворення команди та схарактеризовано стереотипи й моделі підприємницької поведінки. Теоретико-методичні аспекти підготовки майбутніх фахівців до започаткування власної справи та успішного адаптування об'єкта підприємництва до соціально-економічних обставин означено в працях Д. Айстраханова, С. Алексєєвої, Ю. Білової, М. Вовковінського, І. Гриценок, О. Проценка, М. Стрельникова, М. Шимановського та ін.

Мета статті: акцентувати увагу освітян і підприємців на гострій потребі внесення змін у теорії, концепції й освітні практики підготовки учнівської і студентської молоді до підприємництва; аргументувати значущість розвитку особистісно-підприємницьких якостей майбутніх фахівців, проектуючи освітню практику на інноваційному теоретико-методологічному підґрунті.

Методи дослідження: для досягнення означеної мети використано загальнотеоретичні методи аналізу й логічного узагальнення – для виявлення здобутків і суперечливих питань щодо підготовки майбутніх фахівців до підприємництва; аналізу, порівняння й узагальнення концептуальних поглядів вчених на досліджувану проблему – для аргументації необхідності оновлення освітньої парадигми та концепції підготовки здобувачів професійної освіти до підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до інформаційно-аналітичних матеріалів Державної служби статистики у довоєнний час в Україні успішно функціонували 81,2 % об'єктів малого підприємництва, 14,3 % – середнього. Для успішного відновлення економіки вітчизняної економіки зростатиме об'єктивна потреба підготовки ініціативних, цілеспрямованих фахівців, здатних не тільки започаткувати соціально затребувану справу, а й успішно провадити підприємницьку діяльність, продукувати й реалізовувати інноваційні ідеї, що сприяють позитивним соціальним змінам, зокрема, підвищенню рівня добробуту окремих громадян і суспільства загалом,

створенню додаткових місць для працевлаштування, виробництву соціально затребуваної продукції.

Результати теоретичного аналізу наукових джерел і методологічних підходів у світовій науковій практиці дають підстави стверджувати, що становлення і розвиток молодіжного підприємництва – це цілісна, унікальна за своїм змістом система допомоги майбутнім молодим підприємцям, яку можна представити як спільну продуктивну діяльність здобувача професійної освіти і консультанта. Така діяльність, як і будь-яка педагогічна дія повинна мати своє методологічне підґрунтя. Без цього педагогічна дія втрачає свою стратегічну спрямованість, системність і перетворюється в хаотичне накопичення знань, невиправдане застосування різноманітних методів, які не відповідають принципам педагогіки.

Доведено, що на теоретико-методологічному рівні переваги сучасної підприємницької освіти не обмежуються стимулюванням прагнення до створення стартапів і бізнес-планів, проектуванням віртуальних інноваційних підприємств та нових робочих місць. Встановлено, що методологічний підхід до консультування з молодіжного підприємництва – це стратегічний напрям, який висвітлює всі компоненти системи підготовки до підприємництва: визначення цілей, завдань, змісту, шляхів і способів їх досягнення, характер продуктивної взаємодії педагога й здобувачів професійної освіти.

Підґрунтям нашого дослідження є методологічний підхід, який охоплює спосіб пошуку, розробки, систематизації методів пізнання бізнесу, без яких неможливо сформулювати у майбутнього підприємця, здобувача професійної освіти, якостей, що характеризують кожну людину як професіонала:

- уявлення про перспективи побудови власного майбутнього з метою визначення стратегії наукового пізнання;
- бажання регулювати й організувати процес пізнання або практичного перетворення конкретного об'єкта;
- прагнення вивчати не тільки методи, але й інші засоби, які забезпечують дослідницький процес (поняття, принципи, орієнтації, категорії);
- здатність розробляти методологічні новації.

Цей методологічний підхід забезпечує перехід від авторитарно репродуктивної, знанневої системи освіти до освітньої парадигми нового часу.

Така методологічна основа виконує наступні функції:

- виявляє способи здобуття підприємницьких знань, що відображають динаміку явищ і процесів;

- передбачає індивідуальний шлях розвитку власних підприємницьких якостей, які уможливають досягнення поставленої мети;

- гарантує різнобічність отримання інформації про доцільність розгортання ділової активності у певній сфері підприємницької діяльності;

- забезпечує систематизацію, збагачення, уточнення понять і специфічних термінів, сприяє введенню додаткової інформації щодо фінансово-економічних та правових засад;

- створює систему, яка базується на таких об'єктивних явищах як економічна самостійність, конкурентоздатність, правова рівноправність, генерування й активне використання новаторських ідей, готовність до виправданого ризику та вміння ризикувати в бізнесі.

На основі обґрунтування й апробації нової парадигми підготовки здобувачів освіти до підприємницької діяльності визначено такі стратегічні завдання консультування з молодіжного підприємництва:

- актуалізація розвитку підприємливості у майбутніх фахівців;

- мотивація до оволодіння основами підприємницької діяльності;

- конкретизація ціннісного ставлення до підприємництва і побудови власного бізнесу.

Практично в усіх закладах освіти в Україні викладаються дисципліни з основ підприємницької діяльності, створюються Центри кар'єри. Особливо плідною є така робота, якщо вона здійснюється у співпраці з державними центрами зайнятості. Але ретельний аналіз змісту такої праці дає підстави говорити про те, що вона має ті самі недоліки, що і система освіти в цілому. У програмах і посібниках, що застосовуються у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців до підприємницької діяльності, акцентується увага, переважно, на засвоєнні знань про підприємництво, економіку відповідної галузі. Відтак результатом таких занять є, зазвичай, накопичення знань, умінь, навичок, незважаючи на те, що на офіційному рівні декларується реалізація компетентнісного підходу до розвитку особистості.

Варто зауважити, що наразі спостерігається динамічне становлення інформаційно-технологічного суспільства, в якому процеси генерації, інтеграції та поширення знання стають пріоритетними, що, на

нашу думку, повинно позитивно позначитися на формуванні нової парадигми як освіти в цілому, так і окремих освітніх концепцій і систем. Абсолютно виправдана в такому соціальному контексті необхідність уточнення, а в деяких випадках і перегляду цілей і завдань і, відповідно, оптимізації змісту професійної (професійно-технічної) освіти, спрямованої на задоволення потреби суспільства у фахівцях (кваліфікованих робітниках), які володіють такими конкуренто значущими якостями, як компетентність, адаптивність, самостійність, творча ініціатива тощо. Інтеграційні процеси у світовій економіці і тенденція до глобалізації свідчать про те, що молоді фахівці зможуть конкурувати на міжнародному ринку праці лише за умови відповідності системи освіти в Україні вимогам світового співтовариства.

Сучасний період розвитку суспільства висуває абсолютно інакші вимоги, яким традиційна освіта вже не відповідає. Відбувається перехід від відтворювально-репродуктивної, знанневої системи освіти до освітньої парадигми нового часу. Сучасна освітня парадигма має бути орієнтована на вироблення нової системи цінностей у молоді й відповідних суб'єкт-суб'єктних відносин між педагогічним, науково-педагогічним працівником та здобувачем освіти, за яких педагог допомагає навчатися, консультує, а не навчає майбутнього фахівця. Згідно з новою парадигмою ми маємо вмотивовувати до навчання, актуалізовувати у здобувачів освіти власну систему цінностей. Відтак, перед викладачами постає завдання подолати технократизм освіти, що сприятиме забезпеченню освітнього процесу новими методиками гуманістичного спрямування. Нова парадигма враховує сучасні потреби суспільства, умови воєнного стану і повоєнної відбудови економіки України. Вона концентрована на розвиток однієї з ключових складових підприємливості – самостійності молодих людей щодо вибору мети і прийняття рішень.

Нова парадигма підприємницької освіти сприяє усвідомленню майбутніми фахівцями того, що підприємництво – це не шлях до наживи, а можливість зробити свій внесок у розвиток суспільства, водночас підприємець – це енергійна та ініціативна людина, генератор нових ідей, здатна організувати реалізацію цих ідей і досягти успіху у започаткованій справі. На такій основі будується наше уявлення про молодіжне підприємництво – як напрям підвищення рівня зайнятості серед молоді та створення нових підприємств і додаткових робочих місць.

Згідно з новою парадигмою, програми з підготовки до підприємництва кваліфікуються як освіта для кар'єри у сфері підприємництва, якщо вони включають принаймні два з наступних елементів:

1) розвиток особистісних якостей і загальноприйнятих (горизонтальних) навичок, які є ознакою підприємницького мислення та поведінки;

2) підвищення обізнаності здобувачів професійної освіти щодо самозайнятості та можливостей кар'єрного зростання у підприємстві;

3) робота над бізнес-проектами та керування міні-компаніями;

4) оволодіння конкретними діловими навичками і знаннями про те, як розпочати й успішно розвивати бізнес.

Підприємницькі програми та модулі пропонують здобувачам професійної освіти інструменти, що сприяють формуванню творчого мислення, здатності ефективно вирішувати проблеми, об'єктивно аналізувати бізнес-ідеї та спілкуватися з партнерами, створювати мережу, здійснювати керівництво і оцінку будь-якого конкретного проєкту. Здобувачі почуваються більш впевнено під час проєктування власного бізнесу, якщо вони зможуть перевірити свої ідеї в освітньому сприятливому середовищі.

Однак переваги підприємницької освіти не обмежуються стимулюванням стартапів, проєктуванням інноваційних підприємств та нових робочих місць. Головна мета – це формування і розвиток підприємливості у кожного майбутнього фахівця. Це не означає що ми ставимо завдання зробити кожного здобувача підприємцем. Така мета є нереальною і непотрібною. Сформована у закладах професійної освіти підприємливість – це особливість кожного випускника, яка свідчить про його ділову активність, ініціативність, креативність, впевненість у собі та інші підприємницькі якості.

Характерною рисою сучасного молодого підприємця є підприємливість у сучасному розуміння цього слова. Підприємливість у добу знань означає здатність людини перетворювати ідеї в дії. Йдеться про підприємницьке мислення, генерування інновацій та прийняття ризику, а також здатність планувати та керувати проєктами для досягнення цілі.

Сучасний роботодавець в ідеалі вважає, що людина, яка отримала професійну освіту, влаштовуючись на роботу прийде не лише за інструкцією, що і як вона має робити, а з пропозицією як

вдосконалити виробництво хоча б на конкретному робочому місці і розрахунки про те як можна досягти успіху. Тобто з підприємницькою пропозицією. Такий працівник може розраховувати на успішну кар'єру згідно із новою парадигмою доби інформатизації та цифровізації.

На відміну від традиційних уроків, де метою є засвоєння знань, для розвитку підприємливості більш придатна форма консультування. Консультації із здобувачами освіти у більшості випадків розпочинаються запитанням: «Що обрати – професійну кар'єру чи власний бізнес?» Надалі і консультант, і здобувач освіти обговорюють ситуативні питання щодо особливостей самозайнятості й успіху в підприємстві. Аналізуючи конкретні труднощі й ризики започаткування власної справи, консультант підводить здобувача освіти до висновку, що головне в започаткуванні й успішному провадженні власного бізнесу – це підприємницький підхід до вирішення проблем і розвиток сильних індивідуально-особистісних характеристик людини.

У більшості публікацій, в яких висвітлюється проблема підготовки здобувачів освіти до підприємницької діяльності на заняттях з оволодіння основами підприємницької діяльності і фінансової грамотності, консультаціях з молодіжного підприємництва багато уваги приділяється саме пошуку відповідей на запитання: «У чому суть підприємницького підходу? Які ознаки підприємливого типу особистості? Чим відрізняється професійна кар'єра і підприємництво: що між ними спільного і в чому розбіжності? Яка роль підприємництва у професійній кар'єрі і чи можна знайти застосування сформованим підприємницьким якостям випускника закладу освіти на виробництві? Як визначити свій тип особистості і як вирішити, куди рухатися далі?» Багаторічний досвід і результати аналізу вітчизняних і зарубіжних досліджень свідчить, що в наш час для молоді не актуальною є проблема вибору «кар'єра чи підприємництво». Центральне місце займає питання формування уявлень про кар'єру у власне підприємницькій діяльності. Очевидним є твердження, що у кожного здобувача професійної освіти, який мріє про започаткування власної справи і успішний її розвиток.

Не має значення, яку професію здобув випускник закладу професійної освіти – слюсар, будівельник, кухар, агент з організації туризму – підприємливість кожного з них – це очікувана якість для роботодавця і гарантія успішної кар'єри для самого фахівця. Кар'єрні

орієнтації мають сенс, який людина хоче реалізувати на етапі вибору й здійснення свого професійного розвитку, це – індивідуальне поєднання і послідовність реалізації професійних задумів, пов'язані з навчанням, набуття досвіду роботи і його вдосконалення впродовж усього життя. У плануванні професійного майбутнього, прогнозуванні конкретних подій, встановленні цільових орієнтирів майбутні фахівці керуються, передусім, індивідуально-особистісною ієрархією кар'єрних орієнтацій, відображеній у свідомості особи.

Наше бачення ґрунтується на результатах спілкування з молоддю, з тією її частиною, яка мріє про заснування власної справи і свій творчий, життєвий і професійний успіх бачить у молодіжному підприємстві. Налагодити комунікативну взаємодію з молоддю, яка орієнтована на підприємництво, нам допомагають викладачі закладів освіти Волині, Хмельниччини, Полтавщини, Вінниччини, Сумщини тощо.

Навчання підприємству показує, що молоді люди можуть розвиватися, оскільки індивідуалізм, сам-по-собі, є соціальним явищем. Тому-то в дослідженні розглядаємо людину як особистість, яка може змінюватися протягом життя, і надає більше інформації для тих, хто зацікавлений у процесі відкриття, який може вплинути на новий бізнес. У різних регіонах використовувалися різні підходи, щоб заохочувати молодь до підприємницької діяльності, наприклад, консультації з розроблення бізнес-планів, проведення конкурсів з робіт, консультацій щодо залучення інвестицій та отримання банківських позик, можливостей доступу до фінансування (капіталу). В інших випадках деяким молодим людям надається можливість подати свої бізнес-пропозиції для того, щоб приватні фірми чи держава фінансували їхні життєздатні бізнес-можливості.

Наші спостереження свідчать про те, що хороша бізнес-ідея не обов'язково є гарною можливістю, тому що насправді на кожну сотню бізнес-ідей, представлених інвесторам, фінансується лише менше чотирьох. Ймовірно, в результаті відбувається зниження готовності молоді до створення нових підприємств або призводить до мінімального рівня мотивації молоді до створення власних підприємств. Надто мала роль молодих людей у підприємницькій діяльності, ймовірно, й надалі буде викликати занепокоєння серед зацікавлених сторін, якщо в процесі оволодіння основами підприємницької діяльності і фінансової грамотності не буде запроваджено ефективне консультування для вирішення цих проблем.

Важливо зазначити, що соціально-економічна і політична нестабільність українського суспільства в умовах воєнного стану зумовлює зростання безробіття і падіння рівня життя населення. З-поміж причин економічної кризи вирізняється особлива складність ситуації вітчизняного ринку праці, технологічна застарілість виробництва, переважання традиційних моделей, методів і технологій економічного розвитку. Успішне подолання кризових явищ можливе, якщо в суспільстві сформується ціннісні пріоритети, узгоджені з новітніми європейськими стандартами. Одним з таких пріоритетів є ставлення до підприємництва, зокрема молодіжного підприємництва, як до визначального напрямку повоєнної відбудови і розвитку вітчизняної економіки, зростання добробуту громадян України. Усвідомлення самої можливості будувати кар'єру, займаючись підприємництвом, ще не утвердилося у суспільстві, а відповідно і в системі професійної освіти, де поняття «кар'єра» і «підприємництво» десятиліттями мали негативне забарвлення і лише порівняно недавно стали сприйматися як важливі складові соціально-економічного розвитку суспільства. Ми усвідомлюємо, що подолання кризи на рівні суспільної свідомості – це набагато складніший і важливіший процес, ніж модернізація промислового виробництва. У зв'язку з цим особливу увагу зосереджуємо на важливості розвитку підприємницької і кар'єрної компетентностей, формуванні кар'єрних орієнтацій майбутніх фахівців у царині матеріального виробництва і духовного збагачення вагомих ціннісно-світоглядних орієнтирів пересічних громадян і суспільства загалом. Соціально-економічні чинники сучасного етапу цивілізаційного становлення незалежної Української держави зумовлюють громадян до вираження активної творчої позиції, вияву підприємницьких якостей, тобто максимального зосередження зусиль на здійсненні істотного внеску в соціально-економічний поступ, зокрема створення місць працевлаштування населення, досягнення успіху у професійній діяльності, створенні сприятливих умов для кар'єрного зростання і успішної підприємницької діяльності на засадах економічної свободи. Відзначимо, що жодна модернізація і перебудова економіки країни не відбудеться, допоки не відбудуться зміни у суспільній свідомості в цілому й кожного громадянина зокрема щодо його активної участі в соціально-економічному і духовному зростанні соціуму. Від характеристик кар'єрних орієнтацій молоді залежать успіхи цивілізаційного поступу держави.

На наше переконання, у процесі формування професійних і кар'єрних орієнтацій провідне місце має займати система професійної освіти України. У зарубіжних країнах вивчення феномена кар'єри розпочалося у 20-ті роки минулого століття, а в 70-і – феномен кар'єри набув масового обговорення, про що свідчать численні публікації у зарубіжних виданнях (*Journal of Vocational Behavior, Journal of Career Development, Journal of Management Development Quarterly*), а також відкриття відділень кар'єри в Академії Управління США та Американському товаристві тренування і розвитку. Вчені розвинених країн Європейського Союзу і США аргументовано довели, що в цивілізованому світі мотивує людей до праці не стільки матеріальна винагорода, скільки внесок, який, на їхню думку, вони можуть зробити задля розвитку справи. Фахівець, який в своїх кар'єрних сподіваннях і з сформованими підприємницькими якостями отримує задоволення від своєї роботи. Йому легше долати проблемні ситуації. Він більш активно налаштований на особистісну самореалізацію. Соціально-економічні перетворення спонукають до перегляду та переосмислення фахівцями самоцінності, рівня набутих компетентностей, визначення стратегій кар'єрного розвитку в обраному напрямі підприємницької діяльності. Сучасний прогрес суспільства, виробництва, економіки України означає необхідність оволодіння «засобами інтелектуального виробництва», незалежно від обраної професії.

Наукове дослідження «Теоретичні й методичні основи консультування з молодіжного підприємництва у закладах професійної (професійно-технічної) освіти», що здійснюється співробітниками лабораторії професійної кар'єри Інституту професійної освіти НАПН України спрямовано на актуалізацію та просування у системі професійної освіти ідей молодіжного підприємництва. Фундаментальне дослідження інтердисциплінарного характеру передбачає вивчення міжнародних проєктів, зарубіжних і вітчизняних наукових літературних джерел, емпіричних матеріалів, експериментальних розробок, що стосуються різноаспектних питань молодіжного підприємництва та самозайнятості. Відтак вчені досліджують кращі практики, форми і методи здійснення профільної підготовки, що передбачає засвоєння суб'єктами підприємницької діяльності основних правил ведення бізнесу; масового залучення здобувачів професійної освіти до підприємницької справи; збільшення попиту на підприємницьку діяльність серед молоді; широкого

інформування майбутніх фахівців про державні програми для підтримки молодіжного підприємництва; забезпечення реальних можливостей для практики і стажування здобувачів освіти в бізнес-сфері; засвоєння маркетингових знань для просування бізнесу.

У контексті надання дієвої підтримки учнівській і студентській молоді з питань самозайнятості й подальшого їх залучення до форм малого та середнього підприємництва консультування позиціонуємо як особливу стратегію допомоги. Її реалізація сприятиме оволодінню ними знаннями про створення можливостей для працевлаштування молоді за умови їхньої активної участі у підприємстві.

Ми свідомі того, що випускники закладів професійної освіти, а також внутрішньо переміщені особи можуть бути потенційними підприємцями, однак вони не є однорідною групою. Обставини життєдіяльності молодих людей відрізняються, залежно від їхньої вікової приналежності, статі, рівня розвитку професійної і підприємницької компетентності, а також об'єктивними соціально-економічними факторами. Відтак сучасна молодь має не тільки різні потреби, можливості та очікування, а й стикається з різними бар'єрами на ринку праці. Це стосується, здебільшого, осіб із особливими потребами, іммігрантів, представників національних меншин, для започаткування власної справи яких виникають додаткові ускладнення. З огляду на зазначене, в консультуванні слід враховувати потреби різних спільнот молоді всередині, їхні контексти й розробляти конкретні політики для подолання їхніх обмежень.

Приватний сектор, який відіграє важливу роль для розвитку малих підприємств, а також академічні заклади – школи, коледжі й університети, які забезпечують якість підприємницької освіти, повинні бути залучені до цього процесу.

В основу освітньої політики в Україні закладені елементи профорієнтації, інформування про ринок праці та активного навчання підприємству, консультування з молодіжного підприємництва і пошуку роботи, програми працевлаштування, громадські роботи та комунальні послуги, субсидії на працевлаштування, що забезпечують виконання програм підготовки до підприємницької діяльності. Сприяння ж молодіжному підприємству має потенціали соціального розвитку, оскільки це дає молоді можливість підвищити свій рівень захисту від безробіття та забезпечення самозайнятості, створення робочих місць для інших, тим самим підвищуючи свій

рівень життя стандартів і тих, хто їх оточує, одночасно зменшуючи бідність і створюючи стійкі засоби до існування.

Значна частина випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти усвідомлюють, що робота в якості найманого робітника в більшості випадків є малоперспективною щодо кар'єрного зростання та не може забезпечити достатній моральний комфорт і добробут. Альтернативою для молоді є перспектива стати власником мікро- чи малого підприємства, тобто стати людиною, яка має підприємницьке мислення, а також певний рівень підприємницької компетентності. Обізнаність про цей варіант кар'єри та консультування щодо можливостей створення власного підприємства, відіграють вирішальну роль для успішного стартапу.

Проте в Україні досі мало досліджень щодо вирішення проблем молодіжного підприємництва та подолання специфічних бар'єрів, із одного боку, і стимулів, із іншого, коли йдеться про започаткування власної справи. Ми намагаємось допомогти педагогічним працівникам у створенні навчально-методичних комплексів, що уможливають організацію підготовки до підприємницької діяльності, висвітлюють процеси запуску стартапів, а також надання обґрунтованих рекомендацій, випускникам закладів П(ПТ)О, які воліють максимально використати потенційні ресурси для створення робочих місць на малих підприємствах для молоді і для себе.

Примітно, що співпраця з широким колом зацікавлених сторін зародилася у закладах професійної (професійно-технічної) освіти і на підприємствах. Дослідження теоретичних і методичних основ консультування з молодіжного підприємництва у закладах професійної (професійно-технічної) освіти проводиться у тісній співпраці з закладами професійної освіти та роботодавцями, стейкхолдерами, які працюють у сфері підприємництва. Така взаємодія мінімізує суперечності і розбіжності, що можуть виникати між теорією і практикою функціонування й розвитку молодіжного підприємництва. Експериментальні розробки педагогів-практиків закладів освіти склали основу для проведення дослідження та розроблення методологічних, теоретичних і концептуальних основ консультування з молодіжного підприємництва у ЗП(ПТ)О на всіх етапах роботи. Важливо, що досвідчені підприємці надали цінні коментарі до наукових результатів виконаного співробітниками лабораторії професійної кар'єри ІПО НАПН України фундаментального дослідження.

Викладені в публікації матеріали статті базуються на результатах досліджень вчених Інституту професійної освіти НАПН України, дослідженнях Державного інституту сімейної та молодіжної політики Міністерства молоді і спорту України з питань молодіжного підприємництва, а також враховують експериментальні розробки педагогів-практиків й поради підприємців, і не обов'язково відображають погляди МОН України і окремих представників педагогічної спільноти. Ми аналізуємо виклики сьогодення і намагаємось прогнозувати перспективи подальшого розвитку молодіжного підприємництва в Україні в умовах воєнного стану й у повоєнний час.

ЛІТЕРАТУРА

- Алексеева, С. В., Базиль, Л. О., Гриценко, І. А., Ершова, Л. М., Закатнов, Д. О., Орлов, В. Ф. та Сохацька, Г. В. (2020). *Підготовка майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності в умовах розвитку малого бізнесу: теорія і практика*: монографія. Житомир: «Полісся» (Alekseeva, S. V., Basil, L. O., Gritsenok, I. A., Ershova, L. M., Zakatnov, D. O., Orlov, V. F. and Sohatskaya, G. V. (2020). *Training of future skilled personnel for business in the conditions of small business development: theory and practice*: monograph. Zhytomyr: Polesie).
- Базиль, Л. (2021). Підготовка майбутніх фахівців до підприємницької діяльності: реалії та перспективи. *Професійна педагогіка*, 2 (23), 149–158. (Basil, L. (2021). Preparation of future specialists for business: realities and prospects. *Professional pedagogy*, 2 (23), 149–158.).
- Базиль, Л., Орлов, В. (2023). Консультування з молодіжного підприємництва: методологія і концепція. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3 (127), 149-163. DOI 10.24139/2312-5993/2023.03/149-163 (Basil, L. Orlov, V. (2023). Youth Entrepreneurship Consulting: Methodology and Concept. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 3 (127), 149-163. DOI 10.24139/2312-5993/2023.03/149-163).
- Базиль, Л., Орлов, В. (2022). Проблеми консультування з питань розвитку молодіжного підприємництва. *Професійна педагогіка*, 1 (24), 18–26. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.18-26> (Basil, L., Orlov, V. (2022). Problems of counseling on youth business development. *Professional pedagogy*, 1 (24), 18–26. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.18-26>).
- Державна служба статистики України, 2023. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (State Statistics Service of Ukraine, 2023. Available: <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>).
- Ершова, Л. (2018). Від купця – до підприємця: трансформація цінностей української економічної еліти у XIX – на початку XX століття. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 15, 154-161 (Iershova, L. (2018). From the merchant to the entrepreneur: transformation of values of the Ukrainian economic elite in the nineteenth and early twentieth centuries. *Scientific Bulletin of the Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Professional pedagogy*, 15, 154-161..

- Кремень, В. Г., Луговий, В. І. та Саух, П. Ю. (2020). Освіта і наука – основа інноваційного людського розвитку : пропозиції НАПН України до Стратегії людського розвитку. *Вісник НАПН України : науково-аналітичні доповіді і матеріали*, 2 (2). Режим доступу: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-14-32> (Kremen, V. G., Lugovy, V. I. and Sauh, P. Yu. (2020). Education and science are the basis of innovative human development: proposals of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine to the strategy of human development. *Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine: scientific and analytical reports and materials*, 2 (2). Available: <https://doi.org/10.37472/2707-305x-2020-2-2-14-32>).
- Матукова, Г. І. (2016). *Теоретико-методологічні засади розвитку підприємницької компетентності у майбутніх фахівців економічного профілю* (автореф дис. ... д-ра наук). Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (Matukova, G. I. (2016). *Theoretical and methodological foundations of development of entrepreneurial competence in future specialists of economic profile* (abstract. PHD). Kyiv: Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine).
- Побірченко, Н. А. (1999). *Формування особистої готовності учнів загальноосвітньої школи до підприємницької діяльності*: монографія. Київ: Знання (Pobirchenko, N. A. (1999). *Formation of personal readiness of students of comprehensive school for business activity*: monograph. Kyiv: Knowledge).
- Про основні засади молодіжної політики (2021). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 28, 233. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>. (On the basic principles of youth policy (2021). *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (BBR)*, 28, 233. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#text>).
- Федулова, Л. І. (2009). *Економіка знань: підручник*. Київ (Fedulova, L. I. (2009). *Knowledge Economics: A Textbook*. Kyiv).
- Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку (2017). Львів: Кальварія (Ukraine 2030: *Balanced Development Doctrine* (2017). Lviv: Calvary).

SUMMARY

Orlov Valerii. Preparation of future specialists for entrepreneurship: theory and practice.

The article updates the need for radical changes and the introduction of the latest methodological approaches to solving the problems of training future specialists for entrepreneurial activity in educational institutions. Arguably, it is proven that in today's conditions, the classical educational paradigm, which has a reproductive nature and is mainly oriented towards reproductive knowledge, has practically exhausted itself and does not satisfy the demands of modern society. This paradigm of training future specialists was formed in Ukraine based on the statement that entrepreneurship is an economic activity that is carried out to achieve economic and social results and obtain profit. However, world and domestic experience shows that the given understanding of entrepreneurship does not correspond to the realities of the current stage of civilizational progress.

Key words: professional training, entrepreneurship, educational paradigm, preparation for entrepreneurial activity, competitiveness, entrepreneurial qualities, entrepreneurship.